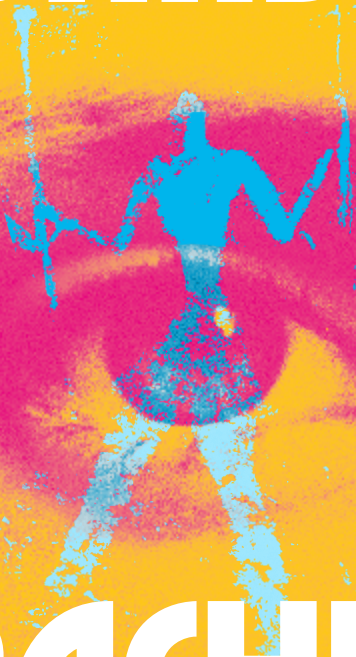

KELTAINEN KIRJASTO

LUOMISEN JÄRVI

RACHEL KUSHNER

KELTAINEN KIRJASTO

RACHEL KUSHNER

Luomisen järvi

Suomentanut

ARTO SCHRODERUS

TAMMI
HELSINKI

William Shakespearen *Loppiaisatto*-näytelmän
sitaatin suomennos: Pentti Saaritsa

Englanninkielinen alkuteos *Creation Lake*
ilmestyi Yhdysvalloissa 2024.

Copyright © 2024 by Rachel Kushner

Published by arrangement with Writers House, New York and
Ia Atterholm Agency, Sweden.

All rights reserved.

Suomenkielinen laitos © Tammi ja Arto Schroderus 2024

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Painettu EU:ssa.

ISBN 978-952-04-6361-8

Jasonille

*Piiloon nyt, huijaamisen nimeen!
Loju sinä siinä;
kohta tulee kala kutkuteltavaksi.*

– MARIA *Loppiaisaatossa*

I

YKSINÄISYYDEN ILOT

NEANDERTALILAISILLA OLII TAIPUMUSTA masennukseen, hän sanoi.

Hän sanoi, että heillä oli taipumusta myös riippuvuuksiin ja erityisesti tupakointiin.

Oli tosin todennäköistä, hän sanoi, että ylevät ja salaperäiset taalit (näin hän välillä viittasi neandertalilaisiin) ottivat nikotiinin tupakkakasvin lehdistä jollain karkeammalla menetelmällä, vaikkapa pureskelemalla, sillä tuolloin ei ollut vielä koettu sitä maailmanhistorian ratkaisevaa käännekohtaa, kun ensimmäinen ihminen kosketti ensimmäisellä tupakanlehdellä ensimmäistä tulta.

Kun luin tätä katkelmaa Brunon sähköpostista ja annoin katseeni kulkea sanasta sanaan, ”ihminen” ja ”kosketti” ja ”lehdellä” ja ”tulta”, kuvittelin valkoiseen T-paitaan ja mustaan nahkatakkiin pukeutuneen rasviksen, joka koskettaa palavalla tulitikulla Camel-savuketta ja vetää savua keuhkoihin. Rasvis nojailee seinään – sitähän rasvikset tekevät, nojailevat ja notkuvat – ja puhalttaa savut sitten ulos.

Näissä minun salaa lukemissani viesteissä Bruno Lacombe kertoi Pascalille, että neandertalilaisilla oli hyvin suuret aivot. Tai ainakin heidän kallonsa olivat hyvin suuret, mistä voimme luultavasti ja ilman suurta erehdyksen vaaraa päätellä, Bruno sanoi, että heidän kallonsa olivat mitä todennäköisimmin täynnä aivoja.

Hän puhui taalien vaikuttavasta aivokopasta modernein metaforin ja vertasi sitä moottoripyörän moottorin sylinterien mitattavaan tilavuuteen. Kaikista ihmisen kaltaisista lajeista, jotka olivat seisseet kahdella jalalla ja kulkeneet maan päällä viimeisen miljoonan vuoden aikana, neandertalilaisten aivokoppa oli Brunon mukaan *kaukana kärjessä*, huimat 1800 kuutiosenttimetriä.

Kuvittelin teiden kuninkaan, kaukana kärjessä.

Näin hänet nahkaliivisenä, isomahaisena prätkätyyppinä, joka on ojentanut jalkansa suoriksi: biker-bootsit lepäävät kromatuilla, eteen asennetuilla jalkatapeilla. Chopperissa on niin korkea ohjaustanko, että hän hädin tuskin ylettyy siihen, eikä hän kerro kenellekään, miten väsyttävää se on käsivarsille ja mitä hirvittävää vihlontaa se aiheuttaa alaselässä.

Kallojen perusteella tiedämme, Bruno sanoi, että neandertalilaisilla oli valtavat kasvot.

Kuvittelin Joan Crawfordin kasvot, *sellaista mittaluokkaa*: dramaattiset, brutaalit, vastustamattomat.

Ja siitä lähtien oman mieleni luonnonhistoriallisessa museossa, jota rakensin lukiessani Brunon viestejä, kaikilla lannevaatteisiin puetuilla keltahampaisilla ja takkutukkaisilla dio-raamahahmoilla, kaikilla Brunon kuvaamilla muinaisihmisillä – myös miehillä – oli Joan Crawfordin kasvot.

Heillä oli samanlainen vaalea iho ja samanlainen tulipunainen tukka kuin Crawfordilla. Geenikartoituksen edistysaskelien myötä taaleilta oli löydetty geneettinen alttius punatukkaisuuteen, Bruno sanoi. Ja tällaisen tutkimustyön ja tällaisen näytön lisäksi voimme, näin Bruno sanoi, luonnollista intuitiotamme käyttäen otaksua, että aivan kuten tyypillisillä punapäillä, neandertalilaisilla oli vahva ja herkkä tunne-elämä, joka ulottui korkeuksista syvyyksiin.

Vielä muutamia juttuja, jotka tiedämme neandertalilaisista, Bruno kirjoitti Pascalille: he olivat hyviä matematiikassa. He eivät viihtyneet isoissa joukoissa. Heillä oli kestävä vatsa, eivätkä he olleet erityisen alttiita vatsahaavalle, mutta jatkuvasta grillilihapainotteisesta ruokavaliosta oli heille haittaa niin kuin olisi kenen tahansa sisuskaluille. He olivat erityisen alttiita hammasmädälle ja iensairauksille. Ja heillä oli ylikehittyneet leuat, joilla saattoi mainiosti jauhaa rustoa mutta joilla ei saanut hienonnettua pehmeämpää ravintoa tehokkaasti, leuat, jotka olivat *liikaa*. Bruno kuvaili neandertalilaisten ylikehittyntä leukaa liikutusta herättäväksi piirteeksi, jykevän leuan taakaksi. Hän puhui uponneista kustannuksista, ikään kuin keho olisi sijoitus, kiinteistö, ikään kuin ruumiinosat olisi koneiden tavoin pultattu kiinni tehtaan lattiaan, kuin ne olisivat ostettua laitteistoa, jota ei voinut myydä pois. Neandertalilainen leuka oli *uponnut kustannus*.

Silti taalien raskaita luita ja jykevää, lämmön hyvin säilyttävää ruumiinrakennetta oli syytä ihailla, Bruno sanoi. Varsinkin verrattuna nykyihmisen, *Homo sapiens sapiensin*, leipätikkumaisiin raajoihin. (Bruno ei puhunut leipätikuista, mutta koska minä käänsin hänen ranskaksi kirjoittamiaan viestejä, hyödynsin englannin kielen koko laajuutta, minkä lisäksi englanti on järjettömän paljon hienompi kieli kuin ranska ja sitä paitsi äidinkieleni.)

Taalit kestivät erinomaisesti kylmää mutta eivät aikakausia, tai sellaista tarinaa heistä kerrotaan – ja tämän tarinan yksinkertaisuus meidän on pakko *kyseenalaistaa*, hän sanoi, jos haluamme tietää totuuden ikimenneisyydestä, jos haluamme nähdä välähdyksen tämän maailman totuudesta tällä hetkellä, ja siitä, miten siinä voi elää, miten nykyhetki otetaan haltuun ja mikä on huomisen suunta.

Omalta kohdaltani huomisen suunta oli suunniteltu alusta loppuun. Tapaisin Pascal Balmyn, Le Moulinin johtajan, jolle nämä Bruno Lacomben sähköpostit oli kirjoitettu. Enkä tarvinnut neandertalilaisen suunnistusapua: koska Pascal Balmy oli käsenyt minun mennä kello yhdeltä Vantômen pikkukylän keskustorin laidalla sijaitsevaan Café de la Routeen, menisin sinne.

TOIMEKSIANNOSSANI BRUNO LACOMBE oli esitetty Pascal Balmyn ja Le Moulinin opettajana ja mentorina, joten etsin hänen viesteistään viittauksia siihen, mitä Pascal ryhmineen oli tehnyt ja mitä he suunnittelivat.

Puoli vuotta aikaisemmin oli sabotoitu maansiirtokoneita melko lähellä Vantômea, Tayssacin kylässä, jonne oli tekeillä valtava tekoallas. Viisi valtavaa kaivuria, jotka maksoivat satoja tuhansia euroja kappaleelta, oli sytytetty tuleen yön pimeydessä. Pascalia ja hänen ryhmäänsä epäiltiin, mutta toistaiseksi todisteita ei ollut.

Brunon viestit Pascalille olivat laaja-alaisia, mutta en ollut törmännyt niissä mihinkään raskauttavaan, vaikka Bruno oli todennut, että vesi kuuluu pohjaveteen eikä teolliseen tankkiin. Bruno surkutteli, että valtio oli tullut siihen tulokseen, että pohjavesi kannattaisi imeä maanalaisista luolastoista ja järivistä ja joista ja säilöä valtaviin, muovilla vuorattuihin ”mega-altaisiin”, joissa siihen liukenisi myrkkyyä muovista ja joissa se haihtuisi auringossa. Traaginen idea, hän sanoi, eikä sen tuhoisuuden astetta ehkä ymmärtänyt kukaan muu kuin sellainen ihminen, joka oli viettänyt huomattavan pitkiä aikoja maan alla. Vesi oli *jo* tallessa, luonnon omassa nerokkaassa suodatus- ja säilytysjärjestelmässä, maan uumenissa.

Olin tietoinen siitä, että Bruno Lacombe vastusti sivilisaatiota, että hän oli ”anarkoprimitivisti”, aktivistislangia käyttäkseni.

Ja siitä, että Guyennen maaseutuvaltainen departementti Lounais-Ranskassa – ja tämä departementin syrjäinen kolkka, johon olin juuri saapunut – tunnettiin luolistaan, joissa oli todisteita varhaisista ihmislajeista. Mutta olin olettanut, että Bruno laatisi Pascalille strategioita, joilla valtion teolliset hankkeet voisi seisauttaa. Sitä en ollut tullut ajatelleeksi, että Pascalin mentori uskoisi fanaattisesti niin epäonnistuneeseen lajiin.

Siitä voimme kaikki olla yhtä mieltä, Bruno sanoi, että juuri *Homo sapiens* ajoi ihmiskunnan päätä pahkaa maanviljelykseen, rahan ja teollisuuteen. Mutta vielä on ratkaisematta arvoitus, miten neandertalilaisille ja heidän vaatimattomammalle elämälleen kävi. Ihmiset ja neandertalilaiset ovat saattaneet elää rinnakkain jopa kymmentuhatta vuotta, Bruno kirjoitti, mutta kukaan ei vielä ymmärtänyt, olivatko lajit olleet vuorovaikutuksessa ja jos, niin miten. Olivatko ne esimerkiksi tienneet toisistaan mutta pysytelleet erillään? Vai oliko Euroopassa rinnakkaiselon aikaan niin vähän ihmisiä, että he eivät tienneet toistensa olemassaolosta vaikeakulkuisten metsien ja vuorten ja jokien ja lumisten seutujen takana? Toisaalta geenetikot ovat kylläkin todistaneet, että he sekoittuivat ja lisääntyivät keskenään – varma osoitus siitä, että toisen tiedettiin olevan olemassa. Olivatko nuo liitot rakkautta? Vai olivatko ne raiskauksia, sotasaalista? Sitä emme saa milloinkaan tietää, Bruno sanoi.

Ensin mietin, mahtoivatko nämä neandertalilaisia käsittelevät viestit olla jonkinlainen jäynä ja ikään kuin kirjoitettu hämäykseksi sille, joka oli murtautunut Brunon tilille, jotta huomio saataisiin ohjattua pois hänen varsinaisesta kirjeenvaihdostaan Pascalin ja moulinardien kanssa. Aiheita riitti, mutta sabotaaista ei ollut mitään puhetta, vaan aina hän palasi neandertalinihmiseen – lajiin, joka ei pärjännyt, ollaanpa nyt

rehellisiä, koska muutenhan he olisivat edelleen täällä, eivätkä he ole. He ovat kadonneet tuhansia vuosia sitten, eikä kukaan tunnu tietävän miksi, eikä yksikään neandertalilainen ole astunut esiin ja selittänyt.

Bruno ei suostunut hyväksymään oletusta, että *Homo sapiens* oli yksinkertaisesti fiksumpi ja sopeutuvaisempi, vahvempi ja kestävämpi kuin neandertalilaiset. Hän käsitteli näitä kahta lajia siinä määrin toistensa vastustajina, että aloin nähdä ne ei suinkaan dioraaman vaan UFC-mestaruuden kautta: vapaaottelija *Homo sapiens* vei voiton joko vähitellen väsyttämällä tai tyrnäyksellä.

On houkuttelevaa kuvitella neandertalilaiset heikkoina kilpailijoina, jotka *Homo sapiens* rökitti (oli aivan kuin hän olisi päässyt katsomaan mielikuvaani kahden lajin pääottelusta), mutta se olisi halpa ratkaisu mysteeriiin, hän sanoi.

Jos lajien välillä oli ollut sota, se oli ollut pehmeää sota, hidasta ja hellittämätöntä kilpailua resursseista. Neandertalilaiset olivat taitavia metsästäjiä, mutta Euroopan lämmitessä taitavuuden mittapuut muuttuivat. Kun jää oli poissa, tarvittiin erilaista ruumiinrakennetta, kevyempää ja kestävämpää, uusia jäljestysmenetelmiä, joissa suuret ryhmät tekivät saumatonta yhteistyötä, ja erilaisia aseita ja työkaluja. Siinä missä neandertalilaiset vaaransivat rohkeasti henkensä lähietäisyydeltä käytettävillä pistokeihäillään, *Homo sapiens* valitsi pidemmän kantaman heittokeihään. Kaukaa tappaminen ei ollut yhtä urheaa. Se merkitsi tappamista sitoutumatta intiimillä tavalla hengenvaaraan, hyväksymättä verenvuodatusta, jota taalien ase edellytti. Ja silti suurriistan metsästäminen heittokeihäällä, paljon kliinisempi lähestymistapa metsästämiseen, oli tietysti voittoa menetelmä. Toinen etu oli *Homo sapiensin* kevyempi rakenne, se vaati vähemmän ravintoa. Ja *Homo sapiens* -lajin edustajat – tarkemmin

sanottuna lajin naiset – tuottivat jälkeläisiä tiuhempaan tahtiin. Ei paljon. *Homo sapiens* -naaraiden epäiltiin saavan aavistuksen enemmän jälkeläisiä kuin neandertalilaisnaaraiden. Mutta pitkän ajan kuluessa, tuhansien vuosien mittaan, hienoisesta erosta kertyi valtava ero populaatioiden välille.

Ja silti moni kantaa mukanaan jälkiä neandertalilaisista, hän sanoi. Kahta prosenttia, neljää prosenttia, häkellyttävää määrää ikivanhaa elämää, kun ottaa huomioon, ettei yksikään täysi neandertalilainen ole antanut omaa panostaan geenipooliin neljäänkymmeneentuhanteen vuoteen. On aivan kuin meidän kromosomimme takertuisivat tähän vanhaan osuuteen, hän sanoi, kuin johonkin kallisarvoiseen muistolahjaan, perintökalleuteen, siihen mitä syvään sisimpäämme on jäänyt ihmisestä, joka tunsu maailman ennen lankeemusta, ennen kuin ihmiskunta romahti luokkien ja herruuden julmaksi yhteiskunnaksi.

Jotkut ehkä sanoisivat: ”Kaksi prosenttia taalia, neljä prosenttia taalia, no, ei se nyt niin paljon ole, pyöristysvirhe. Jäljelle jää huikeat yhdeksänkymmentäkahdeksan prosenttia *sapiensia*.”

Totta tosiaan, Bruno kirjoitti. Katsotaanpa sitä enemmistöosuutta. Meidän lienee pakko myöntää, että *Homo sapiens* on *vallannut* meidät ja että me olemme, halusimmepa sitä tai emme, myös itse *sapiens*, tämä kriisiin joutunut hahmo. Kuolemanvietti vie ja me vikisemme.

H. sapiens on avun tarpeessa. Mutta hän ei halua apua.

Olemme kestäneet pitkän 1900-luvun tappioineen, epäonnistumisineen ja vastavallankumouksineen. Nyt, 2000-luvun toisella vuosikymmenellä, meidän on aika uudistaa tietoisuus, Bruno sanoi. Ei ismien kautta. Ei dogmien kautta. Vaan ammentamalla kaikkein mystisimmistä salaisuuksistamme, niistä joita olemme pitäneet itseltämme: niistä jotka koskevat menneisyyttämme.

Psykoanalyttikko etsii merkkejä torjunnasta, siitä mitä potilas on kätkenyt toisilta ja varsinkin itseltään. Syvimmälle on torjuttu ensin tulleiden tarina, sillä se kertoo niistä, jotka olivat ennen meitä, ennen muistiin kirjoitettua. Meidän on jäseneltävä, mitä nämä varhaisemmat elämät voivat merkitä meidän ja tulevaisuutemme kannalta.

Ei, en ole primitivisti, Bruno sanoi kuin nopeana vastauksena syytökseen.

Katson eteenpäin, hän sanoi, ja jos käsittelen ikiaikaista historiaa, teen sen vain tulevaa silmällä pitäen.

Luokaa katseenne ylös, hän käski Pascal Balmya ja ryhmää viestissään.

Maailman katto on auki.

Laskekaamme tähdet ja eläkäämme niiden hohtavan katseen alla.

Toisin sanoen noiden tähtien syvässä menneisyydessä, toisin sanoen meidän tulevaisuudessamme, joka on kirkas kuin Pohjantähti.

TÄMÄN TALON KATTO ei luojan kiitos ollut auki.

Mutta kahdessa yläkerran huoneessa se vuoti. Taltalla muotoilluista liuskekilviloista tehty katto oli kokonaisuudessaan uusimisen tarpeessa, ja Lucien Dubois kiisteli tätinsä Agathen kanssa siitä, syytäkö rahaa talon remonttiin vai minimoidako tappiot ja myydä.

Talo oli kolmesataa vuotta vanha. Lucien oli perinyt sen isältään, joka oli perinyt sen *omalta* isältään. Olin kysynyt häneltä, milloin hänen isänsä isän suku oli hankkinut paikan, eikä hän oikein näyttänyt tietävän, miten vastaisi, ikään kuin kysymys jo sinänsä olisi paljastanut, että olin jotenkin sekoittanut asiat.

”Talo oli meidän suvullamme, ööh, alussa.”

Lucienin täti Agathe oli toiselta puolelta, hänen äitinsä sukua. Agathe ei ollut Dubois. Hän asui melko lähellä Dubois’n taloa ja oli pitänyt huolta siitä. Kun Lucien järjesteli tuloani tänne, hän ja Agathe riitelivät puhelimesta katosta ja talon tulevaisuudesta.

En piitannut siitä, mitä Lucien päätti. Olin väliaikainen asukas. Talo oli vuotavasta katostaan huolimatta täydellinen tuki-kohta omiin tarkoituksiini täällä Guyennen laaksossa. Se sijaitsi sopivalla paikalla Le Mouliniin nähden, ryhmään, jota minun oli tarkoitus pitää silmällä. Se oli syrjässä, pihatie oli yksityinen ja pitkä. Jos alhaalla menevältä pikkutieltä kääntyi auto soralle, kuulin sen yläkerran ikkunoista, joita pidin auki äänten varalta. Ja koska talo oli kukkulalla, sieltä oli hyvä näköala. Huoneesta,

jonka olin valinnut sillä perusteella, ettei katto vuotanut tällä puolen taloa, näki koko laakson. (Ja siitäkin oli apua, että minulla oli tehokas kiikari, jonka pimeänäköominaisuudet olivat samaa luokkaa kuin Yhdysvaltain sotavoimien laitteissa.)

TALOON JOHTAVA TIE kulki tiheän latvuston alla eikä houkuttellut satunnaista vierasta tutkimaan tienhaaraa tarkemmin; se oli jäänyt itseltänikin huomaamatta, kun saavuin tänne ensimmäistä kertaa maaseudun pikkuruista D43:a pitkin.

Ei tienviittaa, ei porttia, ei postilaatikkoa, joka olisi osoittanut, että olin tullut Lucienin perheen kartanolle, pelkkä tunneli metsään. Kääntyessäni näin latvuston alisessa puoli-hämärässä suuren ruosteenruskean petolinnun liitävän matalalla puiden lomitse. Aavistin, että se oli tottunut olemaan täällä omissa oloissaan. Parempi tottua minuun, ajattelin lintua kohti.

Tien päässä käännyin vasemmalle Lucienin ohjeita seuraten. Siellä kasvoi rivi korkeita poppeleita, jotka kapenivat sulkamaisen teräviksi. Pidän poppeleista. Kun niitä kasvaa rivissä, alan ajatella, että ajan autolla kovaa vauhtia länteen kohti matalalta paistavaa aurinkoa ja että säteet valaisevat niiden väreilevää lehvistöä. Poppeleista tuli mieleen Priest Valley, kaunis ei-paikka: ajoin siitä ohi sen pojan kanssa, joka otti syyllisyyden niskoilleen Nancyn puolesta. Poppelit muistuttavat minua ajasta, jolloin tunsin itseni voittamattomaksi.

Ohitin puut ja jatkoin vasempaan pientä soratietä, joka kulki ikivanhan ja hoitamattoman saksanpähkinätarhan halki, aivan kuten Lucien oli kuvaillut.

GABBY LAURENT

RACHEL KUSHNER (s. 1969) on amerikkalainen kirjailija, jonka teokset ovat olleet ehdolla niin National Book Awardin kuin Booker-, Folio- ja James Tait Black -palkinnonkin saajaksi. Yhteiskunnallisia ja feministisiä aiheita teoksissaan käsittelevän Kushnerin ensimmäinen romaani *Telex from Cuba* ilmestyi 2008. Don DeLilloon, Clarice Lispectoriin ja John Steinbeckiin verrattu Kushner asuu Los Angelesissa miehensä ja poikansa kanssa.

Luomisen järvi on trilleri, parodia ja syvälinen tutkielma ihmiskunnan aamuhämäristä – mutta ennen kaikkea se on kirjallinen tapaus. Häikäisevä romaani metsästää merkityksiä menneen ja tulevan ristitulesta, sieltä missä nykyisyys on pelkkä jalanjälki hiekassa.

”Älykäs, hauska ja erittäin koukuttava, kuin John le Carrén versio Kill Billistä.” THE GUARDIAN

”Syvälinen ja vastustamattoman mukaansatempaava. Säkenöivää kerrontaa ja sävähdyttävää ajattelua.” VUODEN 2024 BOOKER-PALKINNON RAATI

Päällitys: Oliver Munday

Valokuva: Igor Ustynskyy / Getty Images